

MI JÖHET MÉG?

invazív allergén növények

Dr. Magyar Donát

Nemzeti Népegészségügyi Központ, Budapest

Az invazív fajok környezeti, gazdasági, társadalmi és egészségügyi hatása szinte minden esetben nagyon kedvezőtlen. Az idegenhonos invazív, más néven özőnfajok behurcolása számos faj kipusztulásához vezetett (ez jelenleg a globális biodiverzitás csökkenésének második fő oka; az elsősorú ok az élőhelypusztítás). Magyarország jelenleg az Európai Unió invazív (ún. özőn-) fajokkal leginkább fertőzött területei között van.^{1,2}

Egy összefoglaló tanulmány szerint hazánkban jelenleg 59 inváziós növényt tartanak nyilván.³ Ezek egyharmada allergén pollent is termel. Egyes invazív fajok jól ismert allergének, pl. a parlagfű, amelyről a média mindennapos híradásaiból szinte mindenki tudomást szerez, míg másokat inkább csak az orvosok, szakemberek és a tájékozottabb betegek tartanak számon. Ilyen például a kanadai és a magas aranyvessző (*Solidago canadensis*, *S. gigantea*), a betyárkóró (*Conyza canadensis*), a zöld juhar (*Acer negundo*), a kínai papíreperfa (*Broussonetia papyrifera*) és az amerikai kőrís (*Fraxinus pennsylvanica*). Fel kell hívni a figyelmet az ismeretlen allergénitásával, de nagy pollentermelése miatt gyanús

özőnfajokra, mint például a bálványfa (*Ailanthus altissima*), a gyalogakác (*Amorpha fruticosa*) és a japán keserűfű (*Reynoutria japonica*). Fontos lenne ezek további allergológiai vizsgálata.

Azonban az allergének inváziója még korántsem ért véget. A klímaváltozással, a várható felmelegedéssel számos növényfaj megtelepedésére kell számítanunk, amelyek inváziós tulajdonsága jelenleg a meleg éghajlati övben már jól ismert.⁴ Az invázió által leginkább veszélyeztetett területek a kelet-közép-európai mezőgazdasági régiók, a közepesen száraz és meleg alföldek, Csehország, Lengyelország, Németország, a Duna alsóbb szakaszát szegélyező területek és Magyarország.⁵ Veszélyeztetettek hazánkban a vizes élőhelyek, nedves rétek és árterek magaslatai, ahol az elmaradó elöntés miatt kialakuló szélsőséges életfeltételek következtében az őshonos fajok legyengülnek, visszaszorulnak, míg az inváziós fajok előtt megnyílik a lehetőség. Az újonnan érkező „növényi bombák” között szép számmal akadnak félelmetes hírű allergének, például a parlagfű óriásira növő, fa méretű rokona. A már elszaporodott új fajokat jobbra csak természetes ellen-

Átokmimóza (*Dichrostachys cinerea*)

ségeik képesek kordában tartani. Mint azt a parlagfű példáján láthatjuk, ezek késéssel követik az invazív növényt az új élőhelyre. Addig szabadon tombolhat az özönfaj, akár fél évszázadon át is.

Az invazív növények között meglepően magas az allergének aránya. A száz legveszélyesebb invazív faj között szereplő 32 szárazföldi növényfaj 40%-a esetében jelzi az orvosi szakirodalom a pollenallergiát.⁶ Ezek

közül még csak egy növény (a japán keserűfű) telepedt meg hazánkban.

Az új allergének behurcolása ellen azonban tehetünk is valamit. A korábbi inváziós esetek példája arról tanúskodik, hogy az áradatot jelentősen elősegíti az áruforgalom növekedése, szabályozatlansága és a tudatlanság. Sok özönfaj dísznövényként, reménytelen haszonnövényként kezdte pályafutását. A kiskertekből, termőföldről kivadult növényfajok azután szinte megállíthatatlanul terjedtek tovább. Fontos tehát a tudatosság kialakítása e téren. Jelenleg az internetes vásárlás korlátlan lehetőséget biztosít arra, hogy egy magát szépségével kellető dísznövényt akár a föld legtávolabbi pontjáról megrendeljünk. Erre számos példát találunk. A legveszélyesebb, ismert invazív, meleg éghajlatról beszerezhető allergén növényeket összegyűjtöttük, felsorolásukat közreadjuk, remélve, hogy ezzel is tisztább, s legalább az új allergénektől mentes levegőt lélegezhetünk be a jövőben.⁷⁻¹¹

Egyelőre dísznövényként néha felbukkannak hazánkban olyan trópusi, szubtrópusi pillangósok, amelyek komoly allergiát okozhatnak. Ilyen az **ezüst akácia** (*Acacia dealbata*). Virágos ágait tél végén „mimóza-ként” árulják a virágboltokban. Az *A. mearnsii* hasonló faj, amely inváziósan terjed. A **valódi mimóza** (*Mimosa pudica*) szintén allergén. A trópusokon ez is sok helyen invazív. Az **árvamimóza** (*Leucaena leucocephala*) is allergén és erősen invazív. Rokona, a **meszkite** (*Prosopis glandulosa*) szintén allergén és özönnövény a trópusokon; eredeti hazája az Egyesült Államok és Mexikó határvidéke, a Sonora sivatag. Az **átokmimóza** (*Dichrostachys cinerea*) nálunk dísznövényként az interneten

Ezüst akácia (*Acacia dealbata*)

jobb csengésű névvel, mint „kalahári karácsonyfa” rendelhető. E növény valószínűleg allergén. Egyes trópusi területeken (pl. Kuba, Délkelet-Ázsia) elszabadult, és invazívává vált.

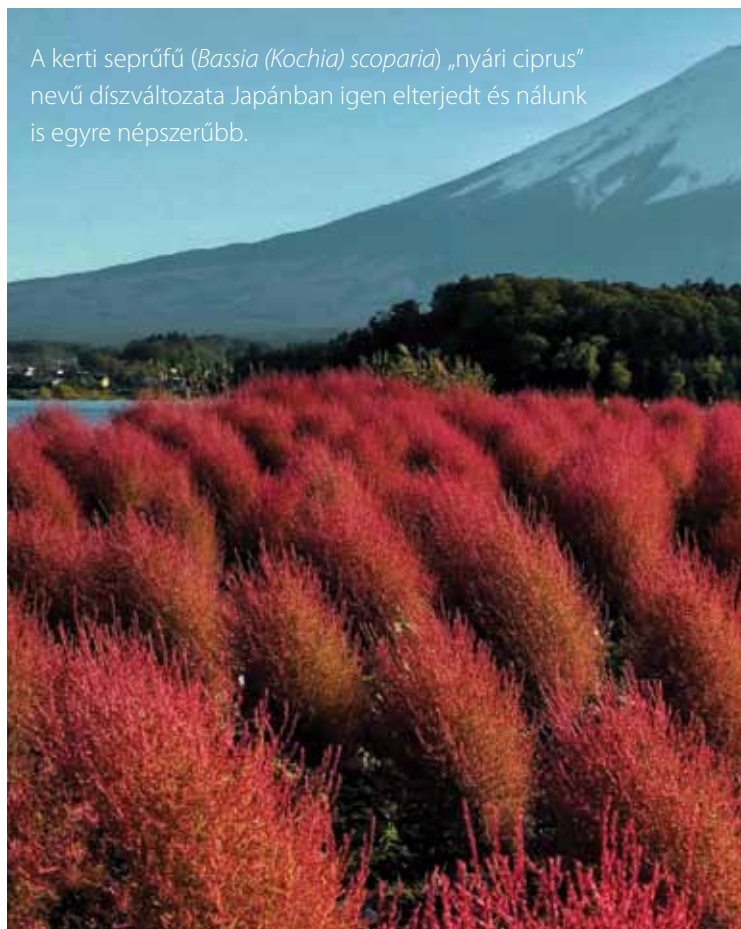
Az **eukaliptusz-fajok** (*Eucalyptus* spp.) többsége Ausztráliából és Tasmaniából származik. Az amerikai és az afrikai kontinensen, valamint Spanyolországban kivadult példányai invazívan terjednek. Hidegtűrő fajai Franciaországban, sőt Skóciában is megtalálhatók. Hazánkban kerüljük az ültetésüket!

A **kajeputf**a (*Melaleuca* spp.) hazája Ausztrália és Délkelet-Ázsia, de invazív terjedésre képes, pl. Floridában, ahova a mocsarak kiszárítására telepítették be.

A **borsfa** (*Schinus* spp.) Dél-Amerikában és Mexikóban gyakori, Ausztrália, Dél-Afrika, Hawaii és Florida területén invazív. Európában borsfával Madeira szigetén nyaralva találkozhatunk. Pollenje allergén. Termése a rózsabors néven ismert fűszer, melynek túlzott fogyasztása szintén légzési nehézséget és nyálkahártya irritációt okozhat.

A **pampafű** (*Cortaderia selloana*) őshazája Brazília, Argentína és Chile, de sokfelé invazívan terjed, nálunk már gyakori díszfű.

A kerti seprűfű (*Bassia (Kochia) scoparia*) „nyári ciprus” nevű díszváltozata Japánban igen elterjedt és nálunk is egyre népszerűbb.

Pampafű (*Cortaderia selloana*)

Borfa (*Baccharis halimifolia*)

Az **ördögsekér** (*Salsola tragus*) inváziós terjedését Spanyolországból és a Közel-Keletről is jelezték. Rokona, a kerti seprűfű (*Bassia (Kochia) scoparia*) gyomnövény, de „nyári ciprus” nevű díszváltozata Japánban igen elterjedt és nálunk is egyre népszerűbb. A libatop allergiások számára e növények ültetése, felhasználása nem javasolt.

Az **óriás fagyal** (*Ligustrum robustum*) szintén jelentős allergén, indiai és vietnámi eredetű, inváziósan terjedő faj. Kóris allergiásoknál is panaszt okozhat.

A **szürke tamariska** (*Tamarix ramosissima*) Délkelet-Európában, Közel-Keleten, Dél- és Délnyugat-Ázsiában honos örökzöld fa. Az USA déli részén és Kaliforniában allergén, invazív fajnak számít. Népszerű a kertészek körében, mert a talaj iránt igénytelen. Szélfogóként, vagy sövényként sokfelé ültetik. Akár 8 méteres magasságúra is megnőhet, de hazai rokona, a májusban virágzó kerti tamariska (*T. tetrandra*) alacsonyabb, görbe törzsű fácska, amelynek allergizáló hatása valószínűleg csekély.

Az **óriás parlagfű** (*Ambrosia trifida*) kisebb állományait már fölfedezték Franciaországban. A parlagfű rokonsága is említést érdemel.

A **keskenylevelű sédkender** (*Eupatorium capillifolium*, dogfennel) az Egyesült Államok délkeleti részén gyakori, inváziós, allergén pollent termelő gyomnövény, amely szintén a parlagfű rokona.

A **háromfogú üröm** (*Artemisia tridentata*) az USA egyes száraz vidékein „sagebrush” néven ismert, 2 méter magas félcserje.

A **tengerparti seprűcserje** vagy **borfa** (*Baccharis halimifolia*) erősen allergén, a parlagfű rokona. 2-től akár 6 méter magasra is megnőhet. Minden része mérgező. A termős virágokon, illetve a terméseken ezüstfehér fonalak találhatók, emiatt úgy tűnik, mintha az egész bokrot vatta borítaná. A magokat e fonal segítségével a szél messze hordja; a mag azonnal csírázóképes. Hazánkban egyelőre ritka dísznövény, de Dél-Európában és a Fekete-tenger partvidékén ma már erőszakosan terjedő, károkat okozó gyom. Ne ültessük!

A **keserű hamisüröm** (*Parthenium hysterophorus*, false ragweed). E gyomnövény gyakori az amerikai kontinensen, de invazív fajként meghódította Ausztráliát, Indiát, ahol amellet, hogy jelentős mezőgazdasági károkat okoz, az egyik legfőbb allergénné vált. Európában (Belgium, Lengyelország) már felbukkant. Magassága 30-90 cm, de akár 2,5 méteresre is megnőhet.

A **gyöngykosárka** (*Anaphalis* spp.) a parlagfű rokona, nálunk még ritka dísznövény. Steril, magról nem gyomosító fajták ültethetők, de az allergiások ne ezzel a növényvel díszítsék a kertjeiket. Száraz virágként is alkalmazzák, azonban vigyázzunk vele, mert virágpóra kiszóródhat a lakásokban.

Kefevirág (*Callistemon citrinus*)

Végül néhány allergén dísznövényre is felhívunk a figyelmet, amelyek ugyan nem rendelkeznek invazív tulajdonságokkal, de betelepítésüket, meghonosításukat célszerű lenne megakadályozni.

A **törpe lószőr palma** (*Chamaerops humilis*) lakásokban, cserépbe ültetett dísznövényként is gyakori, de vigyázzunk vele, mert a 3-4. évtől virágot hozhat, és pollenje elborítja a lakást. A virágzatot ezért kinyílás előtt távolítsuk el. A pálmák közül allergénként ismert még a **datolyapálma** (*Phoenix dactylifera*) és a **kínai kenderpálma** (*Trachycarpus fortunei*) is. A **nagylevelű kínai kőtiszafa** (*Podocarpus macrophyllus*) a feng-shui kertek díszje. Észak-Amerika egyes területein jelentős allergén, ennek ellenére hollywoodi sztárok körében divatos bonsai növénynek számít. Az **amerikai hópehelyfa** (*Chionanthus virginicus*) allergén, de kertészetekben már hazánkban is kapható. A **kefevirág-fajok** (*Callistemon* spp.) pompás növények, amelyek Ausztráliából és Új-Kaledóniából származnak, de a mérsékelt éghajlatunkon is megélnék, ahol késő tavasszal, kora nyáron virágoznak, sőt októberben előfordulhat másodvirágzásuk is. Fekete-listára kell kerülnön a **pekándió** (*Carya illinoensis*) és a **fehér hikoridió** (*C. ovata*), a **japánciprus**, más néven **szugifenyő** (*Cryptomeria japonica*) (bár ennek újabban allergénmentes fajtáit is kinemesítették), az **ajvanifenyő** (*Taiwania cryptomerioides*), az **olajfa** (*Olea*

europaea), a **japán gyertyánszil** (*Zelkova serrata* ábra), az **indiai szil** (*Holoptelea integrifolia*), az **európai ciprus** (*Cupressus sempervirens*) és a **fényes levelű fagyal** (*Ligustrum lucidum*), amely az egész meleg-mérsékelt öv egyik legnépszerűbb dísznövénye.

Internetes növényvásárlás, telepítés előtt érdemes a fenti listát ellenőrizni. Egyes idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről jogszabály is rendelkezik.¹² A szabályozásban szereplő növénylista bővítése segíthet megakadályozni a jövőbeli allergén özönfajok behozatalát.

Készült az „Egészségügyi Ellátórendszer Szakmai Módszertani Fejlesztése” című EFOP-1.8.0-VEKOP-17-2017-00001 azonosítószámú projekt támogatásával.

IRODALOM

1. European Environment Agency (2017) European map estimating the level of invasion by alien plants. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/european-map-estimating-the-level>
2. Földművelésügyi Minisztérium (2017) Globális megatrendek környezeti hatásai Magyarországon. https://eionet.kormany.hu/download/9/e8/e1000/Globalis_megatrendek.pdf
3. Csiszár Á (szerk.) Inváziós növények Magyarországon. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 2012. <http://mek.oszk.hu/11700/11738/11738.pdf>
4. Walther GR, Roques A, Hulme PE, et al. Alien species in a warmer world: risks and opportunities. *Trends Ecol Evol* 2009; 24(12): 686-693.
5. Chytrý M, Pyšek P, Wild J, et al. European map of alien plant invasions based on the quantitative assessment across habitats. *Diversity Distrib* 2009; 15(1): 98-107.
6. Lowe S, Browne M, Boudjelas S, et al. 100 of the world's worst invasive alien species: a selection from the global invasive species database (Vol. 12). Auckland: Invasive Species Specialist Group, 2000
7. Ogren TL. Allergy-Free Gardening – The Revolutionary Guide to Healthy Landscaping, Ten Speed Press, Berkeley, Toronto, 2000
8. Trigo MM, Jato V, Fernández D, et al. Atlas aeropalínológico de España. Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León. 2008
9. Velasco-Jiménez, MJ, Alcázar P, Valle A, et al. Aerobiological and ecological study of the potentially allergenic ornamental plants in south Spain. *Aerobiologia* 2014; 30(1): 91-101.
10. Cariñanos P, Casares-Porcel M. Urban green zones and related pollen allergy: A review. Some guidelines for designing spaces with low allergy impact. *Landscape and Urban Planning* 2011; 101(3): 205-214.
11. Mansouritorghabeh H, Jabbari-Azad F, Sankian M, et al. The most common allergenic tree pollen grains in the middle east: a narrative review. *Iranian Journal of Medical Sciences* 2019; 44(2): 87.
12. 408/2016. (XII. 13.) Korm. Rendelet az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről.